

I SLOBODA IZRAŽAVANJA

U periodu na koji se ovaj monitoring izveštaj odnosi, zabeleženo je više slučajeva koji ukazuju na moguće povrede slobode izražavanja.

1. *Pretnje i pritisci*

1.1. Predragu Blagojeviću, uredniku i novinaru *Internet portala Južne vesti*, prema pisanju medija, početkom aprila, pretio je direktor JKP Gradske toplane Niš, Milutin Ilić. Istog dana, nakon upućenih pretnji, dvojica muškaraca koji su se predstavili kao „Janković iz Toplane“ i „pukovnik Dobrivoje iz Prištine“, pozvali su Blagojevića telefonom i upozorili ga „da pazi šta piše“, i da se „ne igra sa nekim stvarima“. Prema saopštenju Nezavisnog udruženja novinara Srbije (NUNS), Blagojević je u razgovoru pozvan da se tokom večeri susretne sa njima, kako bi „razjasnili neke stvari“, a „pukovnik“ ga je obavestio i da će morati, u vezi sa svojim pisanjem o Toplani, da da izjavu, te da će, u protivnom, on ujutru doći sa policijom po njega. *Južne vesti* tvrde da su krajem novembra prošle godine pisali o „pukovniku Dobrivoju“, kao jednom od dvojice funkcionera vladajuće Srpske napredne stranke koji su se zaposlili u Toplani preko partijskih veza. Policijska uprava u Nišu je 8. aprila 2013. godine podnela krivičnu prijavu protiv Milutina Ilića, direktora niške Toplane, kadra Srpske napredne stranke, pukovnika Dobrivoja Stanimirovića, potpredsednika Saveta za bezbednost Srpske napredne stranke u Nišu, i Mije J, zbog sumnje da su pretili Blagojeviću. Pretnje Blagojeviću osudili su NUNS, Poverenik za informacije od javnog značaja, Rodoljub Šabić, i Misija OEBS-a u Srbiji. U saopštenju grupe nevladinih organizacija, uz osudu pretnji Blagojeviću, traženo je i da oni koji su mu pretili budu smenjeni i „isključeni iz obavljanja javnih funkcija u gradu“. Gradonačelnik Niša, Zoran Perišić, takođe iz Srpske napredne stranke, u kratkom saopštenju objavljenom na sajtu grada Niša, ogradio se od pretnji.

Zakonom o javnom informisanju propisano je da državni organi i organizacije, organi teritorijalne autonomije i lokalne samouprave, javne službe i javna preduzeća, kao i poslanici i odbornici, imaju obavezu da informacije o svom radu učine dostupnim za javnost i to pod jednakim uslovima za sve novinare i sva javna glasila. Zakonom o javnom informisanju propisano je i da se ideje, informacije i mišljenja o pojavama, događajima i ličnostima o kojima javnost ima opravdani interes da zna, u javnim glasilima objavljuju slobodno, bez obzira na način na koji je pribavljena informacija. Posebno, Zakonom je propisano da niko ne sme, ni na posredan način, da ograničava slobodu javnog informisanja, nijednim načinom podesnim da ograniči slobodan protok ideja, informacija i mišljenja, a naročito da niko ne sme da vrši bilo

kakav fizički ili drugi pritisak na javno glasilo i njegovo osoblje, kao ni uticaj podesan da ih omete u obavljanju posla. U konkretnom slučaju, politika zapošljavanja u javnim preduzećima nesumnjivo je pitanje od javnog interesa, te su *Južne vesti* svakako imale pravo da informacije o toj politici, pa konkretno i eventualnim zloupotrebama koje bi se ogledale u privilegovanju kadrova vladajuće partije kod zapošljavanja, slobodno objave. Šta više, postojala je i obaveza JKP Gradske toplane da te informacije učine dostupnim medijima, jer je i politika zapošljavanja sastavni deo rada i funkcionisanja javnih preduzeća. Preteći telefonski pozivi uredniku i novinaru zbog objavljivanja informacija o stvarima od javnog interesa, nesumnjivo su podesni da ograniče slobodan protok informacija i ometu redakciju u obavljanju svog posla. Ono što u konkretnom slučaju raduje, jeste brza reakcija policije koja je ustanovila ko je pretio novinaru (što u konkretnom slučaju nije bilo preterano teško, jer se ta lica nisu zapravo ni krila) i podnela krivične prijave. Takođe, pohvalna je i činjenica da se gradonačelnik Niša ogradio od pretnji, iako su iste dolazile iz redova kadrova i funkcionera njegove stranke.

1.2. Četrnaest zaposlenih u *TV Jedinstvo* iz Novog Pazara obratili su se otvorenim pismom predsedniku Srbije, premijeru i potpredsedniku Vlade Srbije, nadležnom ministru, direktoru policije, ambasadama u Beogradu, Misiji OEBS-a i kolegama iz drugih medija, i zatražili pomoć u rešavanju problema. U pismu se navodi da su im, nakon upada grupe ljudi predvođene Mirsadom Fijuljaninom u *TV Jedinstvo*, ugrožena prava na slobodan život i rad. Prema rečima zaposlenih, oni su iz bezbednosnih razloga sprečeni da dolaze na posao. Mirsad Fijuljanin, koji se predstavio kao direktor *TV Jedinstvo*, u svom obraćanju je naveo da je 14 radnika dobilo otkaz, jer nisu dolazili na posao 13 dana.

Previranja u *TV Jedinstvo*, o kojima smo pisali u svom prethodnom izveštaju, dovode se u vezu sa podelom unutar Bošnjačke demokratske zajednice (BDZ). Podsetimo, *Televiziji Jedinstvo* oduzeta je dozvola 2012. godine, zbog stečaja matične kompanije, Akcionarskog društva za grafičke usluge „Jedinstvo“, u okviru koga je televizija poslovala. „Jedinstvo“ je u stečaj otišlo zbog dugova koje su napravili drugi delovi tog preduzeća. Sama televizija nastavila je da posluje preko druge kompanije, ali budući da se dozvola i dalje vodila na „Jedinstvo“ a.d, te da je u skladu sa Zakonom o radiodifuziji prenos dozvole s jedne na drugu kompaniju nedopušten, RRA je, na kraju, dozvolu oduzela upravo zbog stečaja matične kompanije. Uprkos oduzimanju dozvole, *TV Jedinstvo* nastavilo je da piratski emituje, a u martu dolazi do smene direktora. Kako mediji prenose, smena je posledica političkog razlaza između muftije Islamske zajednice u Srbiji, Muamera Zukorlića, i Emira Elfića, predsednika Bošnjačke demokratske zajednice, pri čemu je bivši direktor, Šerif Marukić, navodno blizak Emir Elfiću, a novi, Mirsad Fijuljanin, muftiji Zukorliću. Previranja u *TV Jedinstvo* mogu se analizirati na više nivoa. S jedne strane, četrnaest ljudi ostalo je bez posla, zbog toga što, po svemu sudeći, nisu bili spremni da svoje izveštavanje upodobe

ambicijama jedne od dve sukobljene strane u političkom sukobu koji se odigrava u Novom Pazaru. Novi direktor ušao je u njihovu televiziju u pratnji naoružanog obezbeđenja i poslao ih kućama. Trinaest dana kasnije, podelio im je otkaze, zato što nisu bili na poslu. Posmatrani na drugom nivou, događaji u Novom Pazaru pokazuju i zašto je u Srbiji borba protiv piraterije toliko teška. Ono što je očigledno, jeste da je politička podrška koju je ova televizija imala od strane predsednika Bošnjačke demokratske zajednice u jednom trenutku, ili muftije Islamske zajednice u Srbiji, u drugom, bila dovoljna da omogući nesmetano emitovanje programa, uprkos činjenici da je televiziji dozvola oduzeta. Ono što i dalje nije jasno je – čega je Mirsad Fijuljanin direktor, jer je „Jedinstvo“ a.d, koje je jedino imalo dozvolu za emitovanje, u stečaju. Ono što je izvesno, jeste da danas u Srbiji postoje ljudi koji su spremni da podršku medija svojoj političkoj opciji obezbeđuju i upadima naoružanih ljudi u redakcije, da institucije nemaju snagu da se tome suprotstave, a posebno, da ih nemaju ni Republička radiodifuzna agencija, niti Republička agencija za elektronske komunikacije, koje su trebalo da sprovedu svoje odluke o oduzimanju dozvole za emitovanje, odnosno dozvola za predajnike. Na kraju, nedelotvoran pravni okvir za rad medija u Srbiji, ne samo da nema odgovor za situacije kao što je ova u Novom Pazaru, nego ne može čak ni da nam odgovori na pitanje – ko je zapravo vlasnik *TV Jedinstva* u ovom trenutku i koja su prava redakcija i novinara u odnosu na tog vlasnika.

1.3. Desničarska organizacija SNP NAŠI nastavila je sa svojom kampanjom koju vodi još od januara 2013. godine, a u okviru koje se po gradovima u Srbiji lepe plakati kojima se jedan broj nevladinih organizacija i medija naziva „stranim agentima“, „antisrpskim medijima i nevladinim organizacijama finansiranim od zapadnih obaveštajnih službi“. NAŠI, kao antisrpske, označavaju RTV B92, dnevne listove „Blic“ i „Danas“, magazine „Vreme“ i „Republiku“, medijski portal Peščanik, Nezavisno udruženje novinara Srbije, kao i nevladine organizacije – Fond za humanitarno pravo, Žene u crnom, Centar za kulturnu dekontaminaciju, JUKOM, Helsinški odbor za ljudska prava, Inicijativu mladih za ljudska prava, Sandžački odbor za zaštitu ljudskih prava, Fondaciju EXIT, Autonomni ženski centar, Beogradski centar za ljudska prava, Amnesty internešnal, Građanske inicijative, Kvirija Centar, Gej strejt Alijansu, Dokukino i druge. SNP NAŠI početkom aprila objavili su novo saopštenje kojim najavljuju nastavak akcije „Koga treba zabraniti?“, lepljenjem plakata i deljenjem letaka koji sadrže natpis: „Koga treba zabraniti?“ i fotografije Verana Matića, glavnog i odgovornog urednika informativnog programa B92, i jednog broja aktivista civilnog sektora. Plakat sadrži i tekst u kojem se ličnosti sa fotografija, ali i TV B92, LGBT populacija i, kako se tekstu navodi, „druge političke sekte“, označavaju kao strani agenti, optužuju za delovanje protiv interesa Srbije, vođenje kampanje za ukidanje srpskih institucija, širenje govora mržnje prema srpskom narodu, srpskoj kulturi i srpskoj veri, finansiranje albanskih organizacija na Kosovu koje promovišu nezavisnost Kosova i vršenje progona srpskog naroda.

Podsetimo, Republičko javno tužilaštvo je svojevremeno od Ustavnog suda tražilo da desničarskom pokretu SNP NAŠI zabrani rad. Članom 55. Ustava Republike Srbije zajemčena je sloboda udruživanja, ali isto tako predviđeno da Ustavni sud može zabraniti udruženje čije je delovanje usmereno na nasilno rušenje ustavnog poretka, kršenje zajemčenih ljudskih ili manjinskih prava ili izazivanje rasne, nacionalne ili verske mržnje. Ustavni sud Srbije je, međutim, 14. novembra 2012. godine našao da se „ne može pouzdano utvrditi postojanje ustavnih razloga za zabranu rada“ SNP NAŠI, a posebno ukazao i da smatra da nisu iscrpene sve „mere prevencije i adekvatnog sankcionisanja protivpravnog delovanja ... udruženja i njihovih članova“. U konkretnom slučaju, upravo je medijska kuća B92 protiv odgovornih iz SNP NAŠI podnela krivičnu prijavu, koja je, nakon poslednjeg saopštenja ove organizacije iz aprila, i dopunjena. Nažalost, adekvatnog sankcionisanja još uvek nema. Možemo samo da ponovimo ono na šta smo već u svojim ranijim izveštajima ukazali, a to je da se mediji, po pravilu, uvek nađu prvi na udaru ekstremista. Pri navedenom, etiketiranje medija i novinara kao „stranih agenata“, optužbe da „deluju protiv interesa Srbije“, da „vode kampanje za ukidanje srpskih institucija“, da „šire govor mržnje prema srpskom narodu, srpskoj kulturi i srpskoj veri“, da „finansiraju albanske organizacije na Kosovu koje promovišu nezavisnost Kosova i vrše progon srpskog naroda“, ako ništa drugo, nesumnjivo predstavljaju pritisak na prozване medije i njihove redakcije, uticaj podesan da ih omete u obavljanju posla, te kao takav uticaj, i Zakonom o javnom informisanju zabranjeno ograničavanje slobode javnog informisanja, o kojima sud odlučuje po hitnom postupku. Nažalost, do sada, jedina odluka suda koju imamo protiv kampanje zastrašivanja koju sprovodi SNP NAŠI, jeste odluka Ustavnog suda Srbije da se „ne može pouzdano utvrditi postojanje ustavnih razloga za zabranu rada“ te organizacije. Očigledno, ekstremisti takvu odluku doživljavaju kao svoju pobedu i stimulans, nakon koga njihove pretnje novinarima postaju sve bezobzirnije.

1.4. Početkom aprila, mediji su objavili saopštenje Gradskog odbora Srpske napredne stranke (SNS) u Čačku, koje je potpisao v.d. predsednika, Radenko Luković, u kome je taj odbor osudio izjavu funkcionera SNS-a Mirjane Đoković, pomoćnice gradonačelnika za oblast ekonomskog razvoja i zaštitu životne sredine. Mirjana Đoković izjavila je, naime, da će kao članica Komisije za dodelu finansijskih sredstava lokalnim medijima imati restriktivan stav prema onim medijima koji kritikuju rad Gradskog odbora, odborničke grupe i poslanika SNS-a, i da će u Komisiji uticati da im se umanje iznosi odobrenih sredstava. U saopštenju GO SNS Čačka, navodi se da se ta stranka zalaže za slobodno novinarstvo, što nikako ne isključuje kritiku rada. Ubrzo se, međutim, medijima obratila i Gordana Cikić Plazinić, vršilac dužnosti sekretara GO SNS Čačak, koja je istakla da taj odbor uopšte nije raspravljao o izjavama Mirjane Đoković, te da čak nije ni zasedao, iz čega proizilazi da saopštenje zapravo ne sadrži stav stranke o izjavama Mirjane Đoković, već samo lični stav Radenka Lukovića. Javna razmimoilaženja u stavovima između funkcionera SNS-

a u Čačku, mogu se tumačiti i kao dodatni pritisak na medije da otupe oštricu svoje kritike, ako misle da njihovi projekti budu finansirani iz gradskog budžeta.

Zakonom o lokalnoj samoupravi predviđeno je da se jedinice lokalne samouprave staraju o javnom informisanju od lokalnog značaja i obezbeđuju uslove za javno informisanje na srpskom jeziku i jeziku nacionalnih manjina koji se koriste na njihovoj teritoriji. U uslovima žestoke ekonomske krize, sredstva koja lokalne samouprave izdvajaju po ovom osnovu za medije, iz godine u godinu sve su značajnija, i opstanak velikog broja medija praktično zavisi od njih. Činjenica je, međutim, da se u većini opština i gradova ova sredstva krajnje arbitrarno dele. U Čačku je, početkom 2013. godine, usvojen Pravilnik o uslovima i načinu korišćenja sredstava za javno informisanje od lokalnog značaja, kojim je predviđeno da se sredstva dodeljuju za emitovanje direktnih prenosa sednica Skupštine grada, za medijske programe i projekte od lokalnog značaja, kao i godišnjim ugovorima o emitovanju tematskih sadržaja od lokalnog značaja. Za dodelu sredstava raspisuje se konkurs, a konkursni postupak sprovodi petočlana Komisija koju imenuje Gradsko veće. Pravilnikom je predviđeno da su kriterijumi kojima se Komisija rukovodi kada vrši ocenu projekata – značaj koji projekat ima za ostvarivanje javnog informisanja od lokalnog značaja, zastupljenost informativnog sadržaja u javnom glasilu koje konkuriše, značaj javnog glasila za informisanje lokalnog stanovništva, doprinos koji se projektom pruža socijalizaciji različitih društvenih grupa (lica sa posebnim potrebama, nacionalne manjine, ranjive kategorije stanovništva i sl.), doprinos projekta afirmacija grada, održivost projekta, nivo obezbeđenih sredstava koji treba da bude u srazmeri s brojem prihvaćenih projekata i ponuda. Mirjana Đoković, koju je Gradsko veće imenovalo u Komisiju, izjavila je da će se u tom telu zalagati da oni mediji koji kritički izveštavaju o radu lokalne organizacije SNS-a, odbornika i odborničke grupe SNS-a, gradskih funkcionera i direktora koji su kadrovska rešenja SNS-a, dobiju umanjena sredstva ili da uopšte ne dobiju sredstva na Konkursu za dodelu sredstava u oblasti javnog informisanja. „Jutro production“, medijska kuća u okviru koje posluju „Čačanske novine“ i *Radio Ozon*, nakon ovakvih izjava podnela je Gradskom veću predlog za izuzeće Mirjane Đoković, kao članice Komisije za dodelu sredstava u oblasti javnog informisanja. Izvestilac o ovom predlogu izjavio je na sednici Veća da je izuzeće pravno nemoguće, te je isti na taj način praktično odbačen. Suprotne izjave predsednika i sekretara GO SNS Čačak o tome da li stranka deli stavove Mirjane Đoković o nekritikovanju stranačkih kadrova, kao dodatnom kriterijumu za pomoć medijima, mogu se tumačiti kao dodatni pritisak na medije da odustanu od kritičkog izveštavanja. Odluka Komisije koja bi bila zasnovana na oceni kriterijuma kritičnosti, odnosno nekritičnosti medija, nesumnjivo bi bila nezakonita, ali ono što više brine jeste činjenica da u Komisiji uopšte sede političari, koji, pri tom, čak i ne kriju da će se u Komisiji, umesto kriterijumima predviđenim Pravilnikom, rukovoditi stranačkim agendama. Do problema sa dodelom sredstava došlo je i u Kraljevu, gde je na vlasti takođe SNS.

Gradonačelnik Kraljeva, Dragan Jovanović, tražio je da se vlasnici medija dogovore o raspodeli prvog dela budžetskog novca namenjenog medijima, a nakon što su oni uspeali da između sebe usaglase predlog, on ga je korigovao i uvrstio još tri medija u raspodelu. TV Kraljevo je, međutim, odbila da prihvati raspodelu po gradonačelnikovoj listi. Kako god bilo, nesumnjivo je da su mehanizmi raspodele budžetskog novca stavljeni u funkciju sredstava pritiska na medije i zaštite prevashodno partijskih, a ne javnog interesa.

2. Sudski postupci

2.1. Viši sud u Beogradu doneo je presudu kojom je obavezao *E-novine* i glavnog i odgovornog urednika ovog portala, Petra Lukovića, da režiseru Emiru Kusturici solidarno isplate naknadu štete u vrednosti od 100.000 dinara, kao i sudske troškove u iznosu od 44.800 dinara, zbog povrede časti i ugleda putem medija. Tekst „Jedna mala sarajevska analiza“, zbog koga je Emir Kusturica tužio *E-novine* i Petra Lukovića, preuzet je sa portala „PROTEST.ba“ i objavljen u *E-novinama* 15. februara 2011. godine. Autor teksta je Nermin Čengić, koji piše za portal sa kojeg je preuzet sporni tekst. Lukoviću je presudom Višeg suda u Beogradu, kao odgovornom uredniku, naloženo da na Internet portalu objavi presudu u roku od osam dana od njene pravnosnažnosti. Viši sud je presudom delimično usvojio tužbeni zahtev za naknadu nematerijalne štete od tri miliona dinara. U ostalom delu, tužbeni zahtev je odbijen kao neosnovan. Predmet je prosleđen Apelacionom sudu u Beogradu, koji će odlučiti po žalbi koju su izjavile obe strane. Emir Kusturica podneo je još jednu tužbu protiv Petra Lukovića i *E-novina* zbog teksta „Novogodišnja bajka za ubice“, koji je objavljen 15. januara 2011. godine na ovom portalu, a preuzet je sa sajta *Peščanika*. Autori tog teksta su Zoran Janić i Miroslav Bojčić, koje je Emir Kusturica tužio za naknadu štete u posebnom postupku, koji se vodi protiv autora, ali i *RDP B92*. Kusturica je *B92* u tužbi označio kao vlasnika domena www.pescanik.net. *B92*, sa svoje strane tvrdi, da je samo pružao uslugu administrativnog kontakta za sajt *Peščanika*, radijske produkcije Internet portala, koji su originalno potekli iz radijske emisije koja se ranije emitovala na *Radiju B92*.

Dok praksa Evropskog suda za ljudska prava u primeni člana 10. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, još od sredine sedamdesetih godina prošlog veka i presude u slučaju *Handyside* od 7. decembra 1976. godine, stoji na stanovištu da je sloboda izražavanja, kao jedan od suštinskih temelja demokratskog društva, primenjiva, ne samo na ‘informacije’ ili ‘ideje’ koje su primljene s odobravanjem ili se smatraju neuvredljivim ili nevažnim, već takođe i na one koje vređaju, potresaju ili uznemiravaju, jer su to nužni zahtevi pluralizma, tolerancije i slobodoumlja, bez kojih nema demokratije, u praksi srpskih sudova još uvek postoje nedoumice

o tretmanu vrednosnih sudova koji bi mogli biti uvredljivi. Ove nedoumice prevazilaze okvire primene Zakona o javnom informisanju, i vidljive su recimo i u činjenici da je Srbija nedavno dekriminalizovala klevetu, koja podrazumeva iznošenje ili pronošnje neistinitih činjenica, ali ne i uvredu, koja podrazumeva iznošenje uvredljivih vrednosnih sudova. Ono što brine u slučaju presude protiv *E-novina*, jeste i činjenica da sporni tekst „Jedna mala sarajevska analiza“, koliko god nesporno bio podesan da uvredi, potrese ili uznemiri, te koliko god njegov rečnik bio neprimeren osetljivom uhu, zapravo polemiše s javnim delovanjem Emira Kusturice kao javne ličnosti.